

UOT 376

Səməngül Tacəddin qızı Abdullayeva
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin müəllimi
ORCID 0000 0001 5089 4821

İNKLÜZİV TƏHSİL GÜNÜN TƏLƏBİDİR

Саменгуль Таджаддин гызы Абдуллаева
преподаватель Азербайджанского государственного педагогического университета

ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ПОТРЕБНОСТЬ ДНЯ

Samangul Tajaddin Abdullayeva
teacher of Azerbaijan State Pedagogical University

INCLUSIVE EDUCATION IS THE NEED OF THE DAY

Xülasə. Məqalədə inklüziv təhsilin mahiyyəti, onun prinsipləri, inklüziv təhsildə tətbiq olunan prinsiplər və metodlardan bəhs edilir. Bundan əlavə məqalədə inklüziv təhsildə fərqli təlim ehtiyacları və öyrənmə çətinlikləri olan şəxslər üçün differensial təlimin imkanlarından istifadənin vacibliyi haqqında danışılır.

Açar sözlər: *təhsil, mədəni, xüsusiyyət, əlillik, ünsiyyət*

Резюме. В статье речь идёт о сущности инклюзивного образования, о принципах и методах, применённых в инклюзивном образовании. Кроме этого в статье рассказывается о необходимости применения методов и возможностей дифференцированного образования для обучающихся с различными образовательными потребностями и трудностями в обучении.

Ключевые слова: *образование, культурный, особенность, инвалидность, общение*

Summary. The article discusses the essence of inclusive education, its principles, principles and methods applied in inclusive education. In addition, the article talks about the importance of using differentiated learning opportunities for people with different learning needs and learning difficulties in inclusive education.

Key words: *educational, cultural, characteristic, disability, communication*

İnklüziv təhsil – təhsil prosesinin elə bir növüdür ki, burada fiziki, psixi, intellektual, mədəni-etnik, dil və digər xüsusiyyətlərindən asılı olmayaraq bütün uşaqların yaşadıkları ərazidə heç bir ayrı-seçkiliyə məruz qalmadan əlilliyi olmayan yaşlıları ilə eyni ümumtəhsil məktəblərində təhsil almaları nəzərdə tutulur. Bununla bərabər, həmin təhsil müəssisələrinin öyrənenlərin xüsusi təhsil ehtiyaclarını nəzərə alaraq onlara sosial dəstəyin göstərilməsini təmin etməsi vacib şərtlərdəndir. Deməli, inklüziv təhsil – özünəməxsus inkişaf xüsusiyyətləri olan uşaqların ümumtəhsil məktəbinin onlar üçün ayrılmış xüsusi qrupunda deyil, fərqli xüsusiyyətləri olan uşaqların yaşlıları ilə eyni sinifdə təhsil almasıdır.

Uşaqların xüsusi təhsil ehtiyacları onların imkanlarının ümumi qəbul edilmiş ictimai-sosial tələbatlara, müvəffəqiyyət üzrə məktəb norma-

tivlərinin, cəmiyyətin müəyyən etdiyi ünsiyyət və davranış normalarına uyğun gəlməməsi zamanı meydana çıxır. Uşaqların bu xüsusi təhsil ehtiyacları məktəbdən onlara əlavə, yaxud da xüsusi material, proqram və xidmətlərin təqdim olunmasını tələb edir.

İnklüziv təhsil istər inkişaf etmiş, istərsə də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə həyata keçirilən təhsil islahatlarındakı proseslərin ayrılmaz hissəsinə çevrilən və daim inkişafda olan bir konsepsiya olmaqla insan hüquqları prinsipinə əsaslanır. İnsan Hüquqları Konvensiyasına görə, dövlətlər elə bir təhsil sistemi qurmalıdır ki, təhsil alma hüququ hər bir uşağın insan hüququ olaraq qorunsun və təmin edilsin.

Əlilliyi olan uşaqların ümumtəhsil məktəblərinə uğurlu inteqrasiyası məktəb mühitində və bütövlükdə təhsil sistemində mühüm dəyişik-

liklər tələb edir. Həmin dəyişikliklər məktəblərdə xüsusi şəraitin yaradılmasını, əlilliyi olan uşaqlar üçün təlim proqramlarının və materiallarının işlənilib hazırlanmasını, təlimin metod və strategiyalarının diferensiallaşdırılmasını və hətta qiymətləndirmə standartlarının dəyişməsinə tələb edir. Bütün şagirdlərin keyfiyyətli təhsilə yiyələnməsi üçün imkan və şəraitin yaradılması zəruridir və bu, inklüziv təhsil konsepsiyasının əsasını təşkil edir. Inklüziv təhsil "Hər kəs üçün təhsil" məqsədinə nail olmaq üçün əsas prinsip və strategiyalardan biri hesab olunur. Bunun üçün aşağıdakı bəzi fəaliyyətlərin zəruriliyi ön plana çəkilir:

- Qaydalara riayət edilməsi və bütün şagirdlərin tədrisin yüksək pillələrində keyfiyyətli təhsil almaq hüququna malik olması;
- Dövlətin əvəzolunmaz missiyası və məsuliyyəti, həmçinin onun lazımı maliyyələşdirmə, şərait və imkanları təmin etmə vəzifəsi əsasında təhsilin bir ictimai rifah kimi təbliğ edilməsi;
- Keyfiyyətli təhsilə yiyələnmək hüququnun təmin edilməsi. Bunun üçün stimullaşdırıcı tədbirlərin həyata keçirilməsi;
- Şagirdlərin və onların təhsil almasında maraqlı olanların qanuni tələblərinin həyata keçirilməsi.

Inklüziv təhsilin aşağıdakı prinsiplərə istinad etməsi özü də xüsusi əhəmiyyətə malikdir:

1. İnsanın dəyəri onun qabiliyyət və nailiyyətlərindən asılı deyildir;
2. Hər bir kəs hiss etmək və düşünmək qabiliyyətinə malikdir;
3. Hər kəs ünsiyyət hüququna malikdir və o dinlənilməlidir;
4. Bütün insanlar bir-birinə lazımdır;
5. Həqiqi təhsil yalnız real münasibətlərin kontekstində mövcud ola bilər;
6. Bütün insanlara öz həmyaşıdlarının dəstək və dostluğu lazımdır;
7. Bütün şagirdlərin inkişafı onların bilik və bacarıqlarından asılıdır;
8. İnsanların müxtəlifliyi həyatın bütün sahələrini inkişaf etdirir.

Inklüziv təhsil məktəbəqədər, orta, peşə və ali təhsil mərhələlərini ehtiva edir. Bununla o, əlilliyi olan və müxtəlif təhsil ehtiyaclarına malik uşaqların davamlı təhsilinin və inkişafının təmin olunmasına xidmət edir.

Fərqli qabiliyyət və maraqlara, eləcə də öyrənmə xüsusiyyətlərinə malik şagirdlərə eyni anlayış və bacarıqları dərs üçün ayrılmış məhdud vaxt çərçivəsində öyrətmək asan iş deyil. Təlimin təşkili zamanı müəllim aşağıdakılara riayət edərsə, daha çox uğur əldə etməsi mümkün olar:

- Şagirdlər üçün sinifdə emosional təhlükəsiz mühitin yaradılması;
- Şagirdləri dərs prosesinə cəlb etmək məqsədi ilə müxtəlif metodlardan istifadə;
- Qarşılıqlı hörmət və anlaşmanın təmin edilməsi;
- İdman dəqiqələri;
- Əlilliyi olan uşaqların olan şagirdlərin dərs prosesinə hazırlanması.

Bundan başqa inklüziv sinifdə dərs deyən müəllim diferensiallaşdırılmadan istifadə edə bilər. Diferensial və fərdi yanaşma prinsipi şagirdin fərdi xüsusiyyətlərini, inkişaf pozğunluğunun spesifik xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq münasib təlim şərtlərinin yaradılmasına hədəflənir. Diferensiasiya bütün şagirdlərin ehtiyaclarını qarşılamaq üçün – şagirdlərin nə öyrəndiyinə (məzmun), informasiyanı necə mənimsədiklərinə (informasiyanın emalı), bilik və bacarıqlarını necə nümayiş etdirmələrinə (nəticə) və tədrisin harada və kiminlə baş tutmasına (təlim mühiti) dəyişiklik etməklə hazırlanmış öyrətmə metodudur. Diferensiasiya təlim reseptlərindən ibarət topla deyil. Əslində bu, şagirdlərin sinifdə lazımı təlim təcrübəsi qazanması üçün öyrətmə və öyrənmə haqqında müəllimin düşünmək tərzidir. Diferensial təlimi tətbiq edən müəllim inklüziv təhsilə cəlb olunmuş uşağın psixofizioloji fərdiliyini, onların qavrama xüsusiyyətlərini, anlama səviyyələrini, dərk etmə, təfəkkür növlərini bilir və işini bütün bu sadalananlara uyğun qurur. Müəllim nəzərə almalıdır ki, cəmiyyət üçün bütün uşaqlar dəyərlidir, uşaqların fərqli və müxtəlif olmasının pedaqoji prosesdə aradan qaldırılması vacib olan maneələr deyil, əksinə, ona şərait yaradan resurslar kimi qəbul edilməlidir. Uşaqlar üçün müəssisədə şərait və mühitin yaxşılaşdırılması vacibdir və s.

Təlim prosesinin təşkili üçün aşağıdakı metodlardan istifadə etmək olar: Vizual metodlar inklüziv sinifdə dərsin başlanğıc mərhələsində istifadə edilir. Yazı lövhəsi vizual metodun dayağı olur..

Praktik metodlar. Dərs praktik metodlar əsasında formalaşır. Öyrənmə prosesində praktik metodlar uşaqlarda müəyyən edilmiş elementlərin öyrənilməsinə, bilik və bacarıqların formalaşdırılmasına xidmət edir.

Şifahi metodlar: bu metodlardan istifadə idrak fəaliyyətini aktivləşdirməyə, düşüncəni formalaşdırmağa və yaranmış çətinliyə tez reaksiya verməyə şərait yaradır.

Layihə metodu interaktiv metodlardan biridir və öyrənmə prosesinin ayrılmaz hissəsidir. Layihə metodundan istifadə təcrübəsi göstərir ki, birlikdə öyrənmək yalnız asan və maraqlı deyil, həm də daha səmərəlidir.

İnklüziv sinifdə təlim zamanı diferensiallaşmadan istifadə etmək də öz səmərəsini verir. Təlimin diferensiallaşdırılması bütün uşaqların eyni olduğunu zənn edərək bütün sinfə ənənəvi təlimin əvəzinə konkret uşağın və ya kiçik uşaq qrupunun təlim ehtiyaclarına diqqət yetirməkdir. Təlimdə müəllimlər ilə uşaqlar əməkdaşdılar. Diferensial təlim zamanı öyrənənlərin fərdi xüsusiyyətləri nəzərə alınmalı, tapşırıqlar üzərində iş stress, həyəcan və gərginlik yaranmadan aparılmalıdır. Öyrənilən mövzunun mürəkkəbliyindən asılı olaraq ev tapşırığı aydın şəkildə izah edilməli, bütün sinfə və ya fərdi şəkildə verilir.

Diferensial təlimi tətbiq etmək üçün müəllim aşağıdakı fəaliyyətləri həyata keçirməlidir:

Təhsildə çətinliyi olan öyrənənlərin yeni məfhum və anlayışları başa düşməsi üçün obyektlərdən istifadə etməli, mətn və tapşırıqları müxtəlif səviyyələrdə hazırlamalı, əlavə təqdimata ehtiyacı olan uşaqlar üçün dərsi yenidən izah etməli, təlim məqsədlərinin müəyyənləşdirilməsində öyrənənlərin iştirak etməsini təmin etməli və s. İnklüziv təhsildə əlilliyi olan uşaqların

təlimdə digər uşaqlarla bərabər şəkildə iştirak etməsini təmin etmək məqsədilə müəllim müxtəlif strategiyalardan istifadə etməlidir.

Problemin aktuallığı. İnklüziv təhsilin inkişafı dünyanın bir çox ölkələrinin təhsil siyasətinin əsas prioritetlərindəndir və ümumiyyətlə, hər hansı bir ölkənin təhsil sisteminin beynəlxalq prinsip və standartlara uyğunlaşdırılması məqsədini daşıyır. Dünyanın bir çox ölkələrində xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar digər yaşadları ilə birlikdə ümumtəhsil məktəblərində təhsil alır və uşaq bağçalarına gedirlər. Son illərdə inklüziv təhsilin həyata keçirilməsi ilə bağlı ölkəmizdə də bir sıra işlər görülmüş və görülməkdədir. Bu gün ali məktəblərdə bir fənn kimi inklüziv təhsilin tədris edilməsi də buna bariz nümunədir. Məqalədə inklüziv təhsilin mahiyyəti və prinsipləri və s. məsələlərə toxunulur.

Problemin praktik əhəmiyyəti. İnklüziv təhsil dedikdə uşaqların məktəbəqədər müəssisələrdə, orta ümumtəhsil müəssisələrində dərs alması prosesi nəzərdə tutulur ki, bunun da xüsusi tələbləri var. Təlim metodikasına müvafiq olaraq inklüziv təhsil uşaqlara qarşı hər hansı formada ayrı-seçkilik edilməsinin qarşısını alır, müxtəlif nevroloji və ya psixi xəstəlikləri olanlara belə mükəmməl şəkildə təhsil almaq, uğur qazanmaq imkanı verir.

Problemin elmi yeniliyi. Məlum məsələdir ki, “inklüziv təhsil” anlayışı təhsilimizdə yenidir və müəllimlərin inklüziv tədrisin bir çox aspektlərini əhatə edərək yeni bacarıqları sinif təcrübəsinə inteqrasiya etmələri üçün pedaqoji dəstəyə ehtiyacları olur. Məqalədə inklüziv siniflərdə təhsilə cəlb edilən şagirdlər üçün keyfiyyətli təhsilin təmin olunması məqsədilə əlilliyi olan şagirdlərin sinifdə davranışı, adaptasiyası, sinif yoldaşları ilə ünsiyyəti, o cümlədən akademik nailiyyətləri və təlim zamanı yaşanan çətinliklərin həlli yönündə müvafiq məsələlərə diqqət yetirilir, keyfiyyətli inklüziv təhsili təmin etmələri üçün müəllimlərə müəyyən metod və üsullardan istifadə etmək məsləhət görülür.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2017-ci il 14 dekabr tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “2018-2024-cü illərdə Azərbaycan Respublikasında sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər üçün inklüziv təhsilin inkişafı üzrə Dövlət proqramı”
2. İnklüziv siniflərdə təlimin təşkili. Oxu materialı – RİİB 2018
3. İnklüziv təhsil Məlumat kitabçası – RİİB 2018

E-mail: semengul.abdullayeva@gmail.com

Rəyçilər: *ped.ü.fəls.dok. M.Ş. Məlikov,*
ped.ü.fəls.dok., dos. Q.Q. Əzizov

Redaksiyaya daxil olub: 20.11.2023